Вĕрентекен çулталăкне халаллană уйăхсерен тухса тăракан кăларăм.

Ялти учитель

Пĕрремĕш учитель – юратнă учитель

Чылай ачашăн юратнă учитель – пĕрремĕш учитель. Мĕншĕн тесен вăл иккĕмĕш анне пекех. Тепĕр чухне ачасем учителе асăрхамасăр анне тесе те чĕнеççĕ. Кайран, астуса илсен, ятран калаççĕ.

Маншăн та юратнă учитель – манăн пĕрремĕш вĕрентекен Людмила Михайловна Иванова. Тăватă çул вăл пирĕншĕн шкулти анне пулчĕ. Ун патĕнче вĕреннĕ пĕр ача та шкула каяс килмест тесе каланине илтмен эпĕ. Мĕншĕн тесен Людмила Михайловна пире яланах шкулта интереслĕ пултăр тесе тăрăшать. Уроксенче вăл лайăх ăнлантарать. Ăна итлемесĕр ларма майĕ те çук. Ачасем шавлама тытăнсан, вăрçас вырăнне вăл тĕрлĕ хусканусем тутарать. Е тата мĕн те пулин интересли каласа култарса илет. Доска патне тухсан вăл пире тепĕр чух ачашласа та илетчĕ. Çавăнпа анне пекех туйăнатчĕ. Людмила Михайловна кашни ачан çуралнă кунне астăватчĕ, саламлатчĕ, пĕрле уявлаттăмăр çуралнă кунсене. Пĕрле вăрмана похода, йĕлтĕрпе ярăмна кайнисем те асрах.

Эпир хамăра телейлĕ ачасем тетпĕр. Халĕ 5-мĕш класра вĕренетпĕр пулин те, Людмила Михайловнăн чун ăшшийĕ пире тăрăшса вĕренме, йĕркеллĕ пулма хавхалантарать. Людмила Михайловна пек ăслă та пултаруллă пулас тесе тăрăшатпăр.

Нина ПЕТРОВА,
Нискассинчи вăтам шкулта 5 класра вĕренекен.

Шкулсене çĕнĕлĕх кĕтет

Чăваш Республикин 2040 çулччenхи вĕрентӳ стратегийĕпе килĕшӳллĕн, район шайĕнче тата пĕтĕмĕшле пĕлӳ паракан пур шкулпа ача садĕсенче, хушма вĕрентӳ учрежденийĕсенче çĕнĕ аталану программисем йышăнаççĕ. Чуманкассинчи пĕтĕмĕшле пĕлӳ паракан вăтам шкулта республикăри вĕрентӳ стратегине пурнăçа кĕртмелли тата шкулăн ĕçне çĕнетсе йĕркелемелли ĕç планне 2010-1015 çулсем валли шкулăн аслă пухăвĕнче йышăнтăмăр.

Унăн тĕллевĕ – ачасене вĕренсе тарăн пĕлӳ илмелли тата пултарулăха аталантармалли майсем туса параси. Çавăн пекех çак ĕçе йĕркелесе пыма çĕнĕ вĕренӳ тытăмне туса хураси, шкулпа çемье тата вырăнти общество хушшинче çыхăнусене çĕнĕлле йĕркелесси пулса тăрать. Ачашăн вĕрентӳ учрежденийĕ иккĕмĕш кил пулса тăмалла. Унта кашниех хăйне аталанмалли майсем тупма пултартăр.

Юлашки пилĕк çул хушшинче утса тухнă çул çакна кăтартса парĕ. Эпир бюджетри укçа-тенкĕне кашни ача пуçне тивĕçтересси çине куçрăмăр. Вăл çултан-çул хăпарса пычĕ. 2006 çулта кашни вĕренекен пуçне бюджетран 16 пин те 247 тенкĕ укçа уйăрнă пулсан, 2009 çулта çак кăтарту 32 пин те 518 тенкĕпе танлашрĕ. Çакă вĕренӳ пурлăхне самай çĕнетсе улăштарма май туса парĕ.

Çак тапхăрта хăш-пĕр шкулсем ачасен шутне кура пĕрлешсе тĕрекленчĕç. Пирĕн Чуманкассинчи базăллă шкул йышне Якаткассинчи тĕп шкулта тата Тойкилтĕри 11-мĕш класра вĕренекен ачасем хутшăнчĕç. Вĕсене икĕ шкул автобусĕ кулленех тăватă маршрутпа турттарать.

Юлашки çулсенчи тепĕр çĕнĕлĕх вăл – вĕрентекенсене ĕç укçине çĕнĕлле тӳлесси. Вăл икĕ пайран тăрать. Пĕрремĕш, тĕп пайне, куллен вĕрентӳ ĕçне туса пынăшăн, ачасен çыру ĕçĕсене тĕрĕсленĕшĕн, вĕрентӳ ĕçĕн дидактика хатĕрĕсене туса хатĕрленĕшĕн тӳленĕ пулсан, халĕ ун çумне шкул тулашĕнчи ĕçре пысăк çитĕнӳсем тунăшăн, ĕçе çĕнĕлле йĕркелесе пынăшăн хавхалантармалли хушма тӳлев тунă. Вĕрентекенĕн ĕçне хак паракан – шкулăн ертсе пыракан канашĕ. Унта вырăнти организацисен ертӳçисем, ашшĕ-амăшĕ, вĕрентекенсем кĕреççĕ.

Çак улшăнусем вĕрентӳ ĕçне çĕнĕлле йĕркелеме майсем туса пачĕç. Паян кашни ача хăш ялта пурăннине, мĕнле тупăшлă çемьере çитĕннине пăхмасăрах, пур енлĕн аталанма пултарать. Çакна валли пирĕн базăллă шкулта условисем çителĕклĕ темелле. Пăхса, итлесе вĕренмелли хатĕрсем, çĕнĕ компьютерсем, проекторсем, библиотекăри словарьсемпе энциклопедисем, классенчи вĕренӳ хатĕрĕсем вĕрентӳ ĕçне çĕнĕлле, ачасен кăсăкланăвне шута илсе туса пыма пулăшаççĕ. Çакă вара ачасене тĕрлĕрен олимпиадăсемпе конкурссенче çĕнтерме майсем туса парать.

Шкулăн аслă пухăвĕнче çакна ашшĕ-амăшĕ хăйсен куçĕпе курса ĕненчĕ, шкул ĕçне тивĕçлипе хак пачĕ.

Шкулсене, ытти бюджет учрежденийĕсем пекех, малашне нумай çĕнĕлĕх кĕтет. Патшалăх шайĕнче вĕсене автономиллĕ учрежденисем туса хума 2007 çулта палăртнă. 2012 çултан пуçласа вăл пĕтĕмĕшле вăй илет. Унăн пĕлтерĕшĕ пысăк. Мĕншĕн тесен пур бюджет учрежденине те хăй тĕллĕн аталанакан çул çине куçараççĕ. Урăхла каласан, бюджетри укçана халичченхи пек смета тăрăх мар, вырăнти заказпа уйăрса пама пуçлаççĕ. Кашни шкулăн укçи-тенки вĕренекен ачасен шутĕнчен, хушма укçа ĕçлесе илме пĕлнинчен килекен пулать. Тăкаксемпе çыхăннă тупăшпа усă курасси те, ăна йĕркелесе пырасси те çĕнĕлле шут майĕпе пулса пымалла. Пĕр енчен илсессĕн, çакă шкулсене нумай ирĕклĕх парать. Çавăнпа пĕрлех бюджет, район администрацийĕ тата депутатсем умĕнче вĕсен ответлăхĕ чылай ӳсет. Çакă вара бюджетран уйăрнă тата шкул шайĕнче ĕçлесе илнĕ укçа-тенкĕпе тухăçлă усă курма хистет.

Эпир шкулта 2015 çулччenхи тапхăра йышăннă вĕрентӳ программинче çаксене шута илме палăртрăмăр. Рынок тапхăрĕнче шкулсене патшалăх хăйĕн тытăмĕнчен кăларса хăй тĕллĕн ĕçлеме пуçăнтарни вĕрентекенсене кăна мар, вырăнти пур учрежденипе организацие, ашшĕ-амăшне шкул çине çĕнĕлле пăхма хистет. Мĕншĕн тесен шкул пуласлăхĕ, пахалăхĕпе пĕлтерĕшĕ пĕрле ĕçлесе пынинчен килет. Çакăн çинчен сăмах пычĕ те ĕнтĕ шкулăн аслă пухăвĕнче.

В. ВАСИЛЬЕВ,
Чуманкассинчи пĕтĕмĕшле пĕлӳ паракан вăтам шкул директорĕ.

Çынсене вĕрентес тĕллевпе пурăннă

Раççей Президенчĕ 2010 çула Вĕрентекен çулталăкĕ тесе палăртни пур шкулта та тĕрлĕ енлĕ ĕçсем туса ирттерме хистет. Вăл шутра ветеран педагогсем çинчен, шкулсенче чылай маларах ĕçленĕ учительсем çинчен материалсем пухма та. 20 ĕмĕрте учителе вĕренсе тухнă, пурнăçне ачасене тарăн та çирĕп пĕлӳпе воспитани парассине халаллană çынсен кун-çулне тĕпчени ытлашши пулмĕ, паллах.

Çĕн Тăмлай ялĕ Ярапайкасси ял тăрăхне кĕрет. Ăна 1910 çулта Анатри Тăмлай ялĕнчен тухнă пуян тата вăтам хресченсем Столыпин реформипе килĕшӳллĕн йĕркеленĕ. Ял пуçланса кайнăранпа 100 çул çитрĕ пулсан та, килсен шучĕ пĕр ĕмĕр каялли пекех – 17. Чăнкипе те пĕчĕк шутланакан ял пулин те, Çĕн Тăмлай хăйĕн вĕреннĕ çыннисемпе мухтанма пултарать.

Вĕсенчен пĕри – Яков Максимович Смирнов. Вăл 1893 çулта вăтам хресчен çемйинче çуралнă. Шупашкар районĕнчи Çӳлтикасси ялĕнче вырнаçнă икĕ класлă чиркӳ прихут шкулĕнче вĕреннĕ. Унăн Пĕррремĕш Тĕнче вăрçине те хутшăнма тивнĕ. Çав вăрçăра вăл аманнă. Петроград (халĕ Санкт-Петербург) хулинчи госпитальте суранĕсене сипленĕ хыççăн атарлă пĕтĕмĕшле пĕлӳ паракан курссенче вĕренсе алла свидетельство илнĕ. 1922 çулччен Вăрманкассинчи пуçламăш шкулта ачасене вĕрентнĕ. Тепĕр вицĕ çул хушши Яков Максимович Шупашкар уесĕнчи рабочисен, хресченсен тата Хĕрлĕ Çар депутачĕсен Совечĕн ĕçтăвкомĕн секретарĕнче, халăха вĕрентес, сывлăха сыхлас тата социаллă пулăшу парас ĕçе пĕрлештерсе тăракан пай ертӳçинче, пĕр вăхăт уес ĕçтăвкомĕн председателĕнче тăрăшнă. Хыççăнхи çулсенче Тăван çĕршывăн аслă вăрçи пуçланиччен Мăн Сĕнтĕрти вăтам шкулта аслă классене вырăс чĕлхипе литературине вĕрентнĕ. Вăл 1938 çулта Горький хулинчи (халĕ Чулхула) учительсен институтĕн атарлă курсĕсенче, экстерн мелĕпе вырăс чĕлхипе литература факультетĕнче вĕреннĕ пулнă. Вăрçă вăхăтĕнче Калайкассинчи шкулта учительте, Сĕнтĕр райсовет ĕçтăвкомĕн председателĕн 1-мĕш çумĕнче ĕçленĕ. Яков Максимович Сыпай ял Совечĕн территорийĕнчи парторганизаци секретарĕнче вăй хунă, политика шкулне ертсе пынă. Тивĕçлĕ канăва тухичченех Сыпай шкулĕнче директорта тăрăшнă. Яков Максимович хăй вăхăтĕнчи ăслă-тăнлă, нумай вĕреннĕ, анлă тавракурăмлă, культуралă çынсенчен пĕри пулнă. Пĕрремĕш Тĕнче вăрçи вăхăтĕнче паттăрлăх кăтартнăшăн Яков Максимовича Георгий Хĕресĕпе наградăланă.

А. ДИМИТРИЕВА,
Ярапайкасси шкулĕн вĕрентекенĕ.

Пуплев аталанăвĕ – ăс-тăн аталанăвĕн никĕсĕ

Ăслăлăх мулне ăнăçлăн та тухăçлăн ăса хывасси – питĕ пархатарлă тĕллев. Психолог-ăсчахсем тĕпчесе пĕлнĕ тăрăх, ачан ăс-тăн аталанăвĕ вицĕ çул çурăна çитиччен çеç пуплев аталанăвĕнчен маларах пырать. Малашне çак аталану пуплев пулăшăвĕ çине таянать. Çавна пула ĕнтĕ ачан пуплев аталанăвĕ малашнехи тапхăрта пĕр вăхăтлăха та чарăнмалла мар, анлăн пулса пымалла.

Пур ачан пуплев ĕç-хĕлĕ пĕр пек аталанмасть. Пĕрисем чĕмсĕртерех ӳсеççĕ. Вĕсен калаçăвĕ ансат. Теприсем питĕ калаçма хавас. Лайăх калаçакан ачасемех пĕрисем пуплеве аванах ăнланаççĕ, каласа панине тимлесе итлеме пултараççĕ. Теприсем вара юратмаççĕ, мĕншĕн тесен çыхăнуллă пуплев начар аталаннă. Çав тĕллевпе тĕрлĕрен мелсемпе усă курмалла.

Эпĕ шкулта пуçламăш класс ачисемпе ĕçленĕ май, ачасем пĕрремĕш кун шкула килсенех çакăн пек ĕçсем тума тăрăшатăп. Пĕр-пĕр темăпа ачасене çыхăнуллă калав тума хăнăхтаратăп. Ачасен пуплеве аталантарас, вĕсен чĕлхине илемлĕ те ытарлă тăвас тĕллевпе ваттисен сăмахĕсем, ытарлă каларăшсем чылай кĕртетĕп. Ваттисен сăмахĕсемпе ытарлă каларăшсем вĕренекенсене вуланă сăввăн е калавăн тĕп шухăшне тарăнрах ăнланма пулăшаççĕ. Пуплеве татах та илемлĕрех тăваççĕ. Чăваш чĕлхи урокĕнче ваттисен сăмахĕсем ачасене пĕлӳ илме пулăшнисĕр пуçне вĕсен çыхăнуллă пуплевне аталантарас ĕçре пысăк вырăн йышăнса тăраççĕ. Вĕсемпе урокра часчасах усă курни калаçу тата çыру пуплевне аталантарма майсем туса парать. Ачасен пуплевне чĕрĕлĕх, сăнарлăх кĕртет, ăна пуянлатать, калас шухăша çивĕчлетет.

4-мĕш класра вĕренекен Сергей Иванов та пĕчекренех кĕнекепе туслă. Малтанах амăшĕ тата аппăшĕсем вуласа панă кĕнекесене итленĕ пулсан, сас паллисемпе паллашсан хăй кĕнеке тытса вулама пуçларĕ. Арçын ача кĕнекепе интересленнине кура амăшĕ те ăна тĕрлĕрен кĕнекесем, энциклопедисем илсе пачĕ. Вăл шкул библиотекинчен те тĕрлĕрен кĕнекесем илсе вулать. Пушă вăхăт тупăнсан сăвă çырма та наянланса тăмасть. Унăн сăвисем тĕрлĕрен тематикăпа çыхăннă. Акă пĕри.

Хаяр хĕл

Хаяр хĕл веçех шăнтать,
Вĕçтерет те чĕпĕтет.
– Эп хаяр, сана шăнтатăп,
Сив ачи санран тăватăп.

А. БЕЛОВА,
Сосновкăри пĕтĕмĕшле пĕлӳ паракан тĕп шкулти пуçламăш классен учителĕ.

Пултаруллă вĕрентекен, хастар автор

Вĕрентекен – кашниншĕнех анне хыççăн тăракан чи сăваплă çын. Чăн-чăн вĕрентекен пулма вара профессие суйласа иличчен малтан чун туртни, Турă пани кирлĕ. Çакă манăн йăмăкăмра пĕтĕмпех пур.

Хамăн сăвă йĕркисене те тăван йăмăкăма, «Чăваш чĕлхи» вĕрентӳпе методика комплектне çыракан хастар автора, республикăри тата Раççейри конкурссен çĕнтерӳçине Галина Васильевна Абрамована халаллатăп. 2009 çул вĕçĕнче тăванăм Раççей Федерацийĕнчи тăван чĕлхене вĕрентекен педагогсен конкурсĕн «УМК çыракан автор» номинацире 50 регион хушшинче 1-мĕш вырăн çĕнсе илчĕ, «Раççейри педагогсен династийĕсем» чыслава хутшăнчĕ. Паянхи кун Галина Абрамова – чăваш чĕлхин ыйтăвĕсемпе çырнă 26 кĕнеке авторĕ.

Чăваш пĕтсен, каланă пĕр ăсчах,
Тĕнче пĕтет тесе сăпайлăн.
Чĕлхем вăл – халăхăн тымарĕ, çут ахах,
Ăна мухтар паян хăюллăн.

«Мерчен», «Вутчуль» те «Урхамах»...
Илем, илем тĕнчи чăвашăн!
Вĕрентекен сăмахшăн уйрăмах
Юхать ăрша та ăшшăн-ăшшăн.

Чăваш чĕлхин çăлтăрĕсем
Тимуххапа Матвеев та, Сергеев,
Иван-тур пилĕпе ӳснĕскерсем,
Пĕр шухăшпах шав хучĕç тĕрев.

«Чăваш чĕлхин пуласлăхĕ çукрах», –
Анрашрĕ хăш-пĕр тăнсăр сурăх.
Ун ĕмĕрĕ, ĕненĕр, ансатрах:
Ун ячĕ кайĕ тĕнче тăрăх!

Раççей – тĕп кил, пĕлетĕр хăвăрах,
Çĕр аллă халăхăн тымарĕ, юнĕ.
Чăваш унта та пулчĕ маттурах.
Мускав таран çĕкленĕ унăн тăнĕ!

Чăваш хĕрарăмĕ çĕклесшĕн сан ятна.
Чăваш çынни, ăнлан-ха эс, вăран!
Черккере мар шырар тăванлăха,
Чăн кĕнекеçĕ – вăл пуласлăх! Эс ан ман!

Елизавета ИВАНОВА.
Мăн Сĕнтĕр шкулĕ.